

Spis treści

Przedmowa	11
Przedmowa do wydania drugiego uzupełnionego	12
Przedmowa do wydania polskiego	13
CZĘŚĆ I. PRAHISTORIA LITWY	15
Rozdział 1. Pierwotne osadnictwo na obszarze dzisiejszej Litwy (A. Kuncevičius)	17
Warunki klimatyczne	17
Mezolit	18
Rozdział 2. Pierwsi osadnicy na ziemiach Litwy (A. Kuncevičius)	20
Wczesny neolit	20
Przybycie Indoeuropejczyków. Powstanie Bałtów	23
Początki wykorzystywania metali	24
Rozdział 3. Kształtowanie się związków plemiennych Bałtów (I–VI w. n.e.) (A. Kuncevičius)	27
Najstarsze wzmianki o mieszkańcach wschodnich wybrzeży Bałtyku	27
Związki plemienne	28
Rozwój rolnictwa	29
Rozdział 4. Związki plemion bałtyjskich (druga połowa I tysiąclecia n.e.) (A. Kuncevičius)	31
Echa wędrówek ludów	31
Plemiona bałtyjskie	33
Rozpad wspólnoty gromadzkiej	37
Rozdział 5. Litwa w przededniu utworzenia państwa (A. Kuncevičius)	39
Zachodni Bałtowie a Wikingowie	39
Powstanie związku plemion litewskich	40
Rozwój kultury materialnej i duchowej	41
Rozdział 6. Wierzenia dawnych Bałtów (A. Kuncevičius)	45

CZĘŚĆ II. WIELKIE KSIĘSTWO LITEWSKIE OD POWSTANIA PAŃSTWA DO UNII LUBELSKIEJ

Rozdział 1. Kształtowanie się państwa (Z. Kiaupa)	51
Ziemie Litwinów i ich sąsiedzi w początkach XIII w.	51
Kontakty z sąsiadami	52
Ziemie litewskie i kunigasi	54
Proces jednoczenia	56
Państwo Mendoga	57
Dlaczego i w jaki sposób dokonywano zjednoczenia?	57
Litwa zjednoczona	59
Koalicja przeciwko Mendogowi i walka z nią	61
Chrzest i sprawy Kościoła katolickiego	62
Królestwo i inne siły polityczne regionu	64
Obszar państwa i jego organizacja w latach 1253–1261	66
Walki Zmudzinów w latach 1253–1261	67
Mendog i Treniota w latach 1261–1263	68
Śmierć Mendoga. Postać władcy i jego najbliższe otoczenie	70
Dziedzictwo Mendoga (1263–1282)	71
Treniota (1263–1264), Wojsiek (1264–1267) i Szwarno (1267–1269)	73
Trojden (1269–1282)	76
Rozdział 2. Litwa za panowania Giedyminowiczów do przyjęcia chrztu (Z. Kiaupa)	76
Społeczeństwo i państwo	77
Rozwój gospodarki i społeczeństwa	77
Wieś: chłopci i bojarzy	77
Miasta	79
Państwo	82
Ród Giedyminowiczów	83
Polityka dynastyczna	84
Terytorium państwa	86
Organizacja państwa	87
Stolica	89
Naród litewski	90
Granice ziem litewskich	90
Rozwój narodu litewskiego	90
Język litewski	94
Bóstwa, kapłani i świątynie	94
Kontakty z chrześcijaństwem	96
Wojna z Krzyżakami	98
Zakon Krzyżacki i pomoc katolickiej Europy	99
Litwa w walce z Krzyżakami	100
Nasilenie walk i ich zasięg	101
Dyplomacja Litwy	102
Wielkie Księstwo Litewskie na ziemiach Rusi	104
Przyłączenie ziem ruskich do Wielkiego Księstwa Litewskiego	105
Społeczeństwo i organizacja ziem ruskich Wielkiego Księstwa Litewskiego	106
Skutki przyłączenia ziem ruskich do Wielkiego Księstwa Litewskiego	108
Rządy Giedyminowiczów. Historia polityczna	110
Pierwsi Giedyminowicze	110
Witenes (1295–1316)	111

Giedymin (1316–1341)	112
Jawnuta (1341–1345)	116
Olgierd (1345–1377)	117
Jagiello i Kiejstut w latach 1377–1382: konflikt dwóch pokoleń i dwóch opcji politycznych	122
Rozdział 3. Wielkie Księstwo Litewskie w czasach Jagielly i Witolda (J. Kiaupienė)	125
Panowanie Jagielly. Umowa w Krewie i chrzest	125
Poszukiwania rozwiązań politycznych	125
Problem chrztu	126
Umowa w Krewie	127
Chrzest i społeczeństwo Wielkiego Księstwa Litewskiego	128
Walka Witolda o władzę	129
Umowa ostrowska	130
Umocnienie się Witolda na tronie Wielkiego Księstwa Litewskiego	130
Sytuacja wewnętrzna państwa. Pozycja Jagielly i relacje z Witoldem	130
Umowa wileńsko-radomska w 1401 r.	134
Zwycięstwo nad Zakonem Krzyżackim	135
Polska sojusznikiem w walce. Od układu salińskiego do bitwy pod Grunwaldem	135
„Wielka wojna”	136
Próby rozwiązywania problemów powstałych po bitwie pod Grunwaldem	138
Problem stosunków z Zakonem na soborze w Konstancji	139
Pokój melneński	140
Europeizacja i chrystianizacja państwa i społeczeństwa	141
Jeszcze raz o chrzcie	141
Chrzest Żmudzi	142
Sytuacja Kościoła katolickiego	142
Następstwa chrztu dla życia państwa	144
Stosunki z Europą	144
Stosunki z Cerkwią prawosławną w Wielkim Księstwie Litewskim	145
Wpływ chrztu na kulturę – pismo i oświata	146
Otwarcie na kulturę europejską	148
Rozwój państwowości	149
Zmiany w organizacji państwa i społeczeństwa	149
Problemy stosunków Wielkiego Księstwa Litewskiego z Polską	150
Kryzys dynastyczny	151
Starania Witolda o koronację	152
Witold i Jagiello – realizatorzy idei państwowości	154
Rozdział 4. Państwo i społeczeństwo litewskie od czasów Witolda do unii lubelskiej (J. Kiaupienė)	156
Społeczeństwo po panowaniu Witolda	156
Mieszkańcy	157
Struktura terytorialno-administracyjna państwa	158
Struktura zarządzania państwem	159
Religijno-etniczne problemy życia społecznego	161
Struktura społeczeństwa stanowego	164
Wieś: bojarzy i chłopów	166
Przemiana bojarów – od rycerza w początkach XV w. do handlującego gospodarza w połowie XVI w.	167

Przemiana chłopów – od wolnego gospodarza do chłopu pańszczyźnianego	168
Miasta i ich mieszkańcy	169
Warunki powstawania miast	170
Różnorodność miast	172
Miasta samorządne	173
Rozszerzanie się samorządu miast	174
Wilno – stolica Wielkiego Księstwa Litewskiego	175
Religie i Kościoły	175
Rozpowszechnianie się katolicyzmu i problem synkretyzmu	176
Kontakty z prawosławiem	177
Początek reformacji i przyczyny jej powodzenia	178
Kultura średniowieczna czy renesansowa?	180
Nowinki kulturowe w początkowym okresie szerzenia się katolicyzmu	180
Kultura średniowieczna	184
Kontakty z Europą w okresie renesansu i reformacji. Modernizacja kultury	185
Sytuacja etnolingwistyczna	187
Nowe społeczeństwo w XVI w.	189
Wzrost politycznego i społecznego znaczenia bojarstwa	189
Latopisy i teorie o pochodzeniu Litwinów – wyrażanie świadomości etnopolitycznej	190
<i>Statuty litewskie</i> . Początki prawodawstwa litewskiego	193
Rozdział 5. Historia polityczna Wielkiego Księstwa Litewskiego przed zawarciem	
unii lubelskiej (<i>Ź. Kiaupienė</i>)	197
Giedyminowicze stają się Jagiellonami	197
Wielki książę litewski Świdrygiello (1430–1432)	197
Przewrót państwowy. Wielki książę litewski Zygmunt Kiejstutowicz (1432–1440)	200
Wielki książę litewski Kazimierz Jagiellończyk (1440–1447)	204
Suwerenność Wielkiego Księstwa Litewskiego a idea jagiellońska	207
Wielki książę litewski Aleksander (1492–1506). Wielkie Księstwo Litewskie między Moskwą a Polską	211
Tworzenie państwa stanowego. Unia Wielkiego Księstwa Litewskiego z Polską	214
Rada Panów Wielkiego Księstwa Litewskiego i polityka dynastyczna wielkiego księcia	214
Znaczenie Moskwy w historii politycznej Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI w.	217
Sprawy magnatów i bojarów oraz Wielkiego Księstwa Litewskiego i Polski a postawa Zygmunta Augusta	218
Morze Bałtyckie w historii Wielkiego Księstwa Litewskiego. Przyłączenie Inflant	221
Próby zreformowania państwa	224
Unia lubelska. Koniec dynastii Giedyminowiczów	227
CZĘŚĆ III. WIELKIE KSIĘSTWO LITEWSKIE W OKRESIE RZECZPOSPOLITEJ	
OBOJGA NARODÓW W LATACH 1569–1795	231
Rozdział 1. Kraj i ludzie (<i>Z. Kiaupa</i>)	233
Stare i nowe problemy po unii lubelskiej	233
Istota aktu unii lubelskiej	233
Pierwsze <i>interregnum</i> i wybory króla. Artykuły henrykowskie	234
Wielkie Księstwo Litewskie za panowania Stefana Batorego (1576–1586)	237
Wybór Zygmunta III Wazy	240
Czasy pokoju i lata wojny	241
Obszar i granice Wielkiego Księstwa Litewskiego po unii lubelskiej	242
Ludność	243

Kierunki rozwoju gospodarczego i społecznego	246
Znaczenie wojen	248
Szlachta i jej państwo	251
Szlachta i magnaci	251
Naród szlachecki – fenomen etnopolityczny	253
Władca Rzeczypospolitej i wielki książę litewski	255
Władza centralna Wielkiego Księstwa Litewskiego w ramach Rzeczypospolitej	
Obojga Narodów	256
Sejm Rzeczypospolitej a Wielkie Księstwo Litewskie	259
Zjazdy Główne Wielkiego Księstwa Litewskiego – pozostałość dawnego sejmu	262
Sejmiki szlacheckie	263
Prawa i równość szlachty	263
Władza i konflikty wewnątrz magnaterii. Konfederacje	264
Polityka zagraniczna Wielkiego Księstwa Litewskiego	265
Problem polityki zagranicznej Wielkiego Księstwa Litewskiego po unii lubelskiej	265
Stosunki Wielkiego Księstwa Litewskiego z sąsiadami	267
Europa Zachodnia i Wielkie Księstwo Litewskie	269
Rozdział 2. Narody, wierzenia, kultura (J. Kiaupienė)	272
Religie i wierzenia	272
Reformacja	273
Kontrreformacja	275
Unia kościelna w Brześciu	277
Schyłek tolerancji	278
Życie kulturowe w okresie walk ideologicznych	280
Duch polemik	280
Oświata i nauka	283
Czas stagnacji. Kultura w drugiej połowie XVII w. i pierwszej połowie XVIII w.	285
Procesy etnopolityczne i etnolingwistyczne w Wielkim Księstwie Litewskim	287
Polonizacja życia społecznego	288
Język litewski w życiu publicznym	288
Litewskojęzyczni poddani Prus	290
Centrum kultury litewskiej	290
Germanizacja	291
Rozdział 3. Zarys dziejów politycznych Wielkiego Księstwa Litewskiego	
od Zygmunta III Wazy do Augusta III (Z. Kiaupa)	293
Próby utrzymania silnego państwa: Zygmunt III Waza i Władysław IV Waza	293
Zygmunt III Waza (1587–1632). Rzeczpospolita i Wielkie Księstwo Litewskie	293
Wojny Zygmunta III Wazy i Wielkie Księstwo Litewskie	297
Władysław IV Waza (1632–1648)	300
Kryzys: Jan Kazimierz (1648–1668)	303
Wojny z Kozakami, Rosją i Szwecją	303
Wielkie Księstwo Litewskie w ostatnich latach panowania Jana Kazimierza	307
Przedłużający się kryzys państwa	309
Michał Korybut Wiśniowiecki (1669–1673)	309
Jan III Sobieski (1674–1696)	311
August II na tronie Rzeczypospolitej (1697–1733). Wojna domowa w Wielkim Księstwie Litewskim	315
Rzeczpospolita i Wielkie Księstwo Litewskie w wojnie północnej	318

Sejm Niemy (1717) i jego następstwa	320
Dojrzwianie do reform: August III (1733–1763)	322
Rozwój społeczny i polityczny Wielkiego Księstwa Litewskiego w Rzeczypospolitej	
Obojga Narodów (1588–1763)	325
Rozdział 4. Reformy i upadek państwa (1764–1795) (<i>Ź. Kiaupienė</i>)	329
Wydarzenia lat 1764–1772 i pierwszy rozbiór Rzeczypospolitej	329
<i>Interregnum</i>	330
Wybory króla	330
Próby wprowadzenia reform	331
Konfederacje w Radomiu i Barze	331
Pierwszy rozbiór Rzeczypospolitej w 1772 r.	333
Rzeczpospolita między pierwszym a drugim rozbiorem. Lata reform (1773–1791)	333
Międzynarodowa pozycja Rzeczypospolitej	333
Programy reform wewnętrznych	334
Rada Nieustająca	335
Reforma oświaty i nauki. Komisja Edukacji Narodowej	336
Od dualizmu państwowego do jedności	337
Sejm Czteroletni (1788–1792)	338
Konstytucja 3 maja a Wielkie Księstwo Litewskie	340
Ostatnie lata Rzeczypospolitej	342
Konfederacja targowicka. Rozbiór państwa w 1793 r.	342
Powstanie w 1794 r. Rozbiór i upadek państwa w 1795 r.	344
Rozdział 5. Historyczne dziedzictwo Wielkiego Księstwa Litewskiego: blaski i cienie	
(<i>Ź. Kiaupienė</i>)	347
Przegląd badań	352
Prahistoria Litwy (<i>A. Kuncevičius</i>)	352
Historia Wielkiego Księstwa Litewskiego (<i>Z. Kiaupa</i>)	356
Spis tabel	379
Indeks nazwisk	380